

Шифр «Оцінка кредитоспроможності»

**ОЦІНКА КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА
ДЛЯ БЛАНКОВОГО ТА ПРОЕКТНОГО КРЕДИТУВАННЯ**

АНОТАЦІЯ

до науково-дослідної роботи під шифром «Оцінка кредитоспроможності»

Сучасні умови розвитку економіки України свідчать про наявність проблем, пов'язаних з кредитним забезпеченням реального економічного зростання. Середньостатистичне підприємство, як правило, забезпечує свої потреби в додаткових фінансових ресурсах за рахунок власних коштів, що значно стримує його виробничу та інвестиційну активність. Саме кредит в таких умовах – найбільш гнучка форма задоволення потреб малого та середнього бізнесу, основним формами якого сьогодні виступає бланкове та проектне кредитування.

У цьому зв'язку дослідження питань оцінки кредитоспроможності позичальника для бланкового та проектного кредитування набуває особливого значення, що зумовлює актуальність обраної теми та доцільність проведення досліджень для розвитку цього питання.

Об'єктом дослідження є банківський кредит.

Предмет дослідження – організаційно-економічні засади проведення оцінки кредитоспроможності позичальника для бланкового та проектного кредитування в сучасних умовах.

Мета роботи полягає у визначенні детермінант банківського кредитування малого та середнього бізнесу, розкритті діючої практики аналізу та розвитку підходів до оцінки кредитоспроможності підприємства та можливості кредитування банками України.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішуються такі завдання:

- визначено мету та необхідність банківського кредитування малого та середнього бізнесу;
- охарактеризовано підходи аналізу складових бланкового та проектного кредитування;
- проаналізовано діючі умови кредитування малого та середнього бізнесу банками України;
- проведено оцінювання показників кредитування (балансових даних підприємств) для прийняття рішення про можливість кредитування;
- наведено підходи до підвищення ефективності державної підтримки розвитку кредитування малого та середнього бізнесу;
- проведено розрахунок показників «ідеального» підприємства для проектного кредитування.

У якості загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, у роботі було використано наступні: логіко-діалектичний – для виокремлення ролі та значення кредитування МСБ для економіки; статистичного аналізу – для визначення загальних тенденцій кредитування МСБ; графічний – для наочного представлення отриманих результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розрахунку ефективності від перегляду терміну кредитування на поповнення обігових коштів на термін до п'яти років з можливістю рефінансування, а також побудова процедури розрахунку показників «ідеального» підприємства для проектного кредитування.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання отриманих висновків та рекомендацій в діяльності банківських установ.

Отримані результати роботи апробовано на VII міжнародній науково-практичній конференції «Actual trends of modern scientific research» (14-16 лютого 2021р., м. Мюнхен, Німеччина).

За результатами проведеного дослідження опубліковано наукову статтю «Кредитування малого та середнього бізнесу: аналіз діючих умов та підходи до підвищення ефективності його державної підтримки» у фаховому виданні – «Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка», який включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків. Обсяг основного тексту - 30 сторінок. Містить 6 таблиць, 6 рисунків, 11 формул, 50 найменувань у списку використаних джерел.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ДЕТЕРМІНАНТИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ	7
1.1. Банківське кредитування малого та середнього бізнесу: мета та необхідність для розвитку економіки	7
1.2. Характеристика підходів до аналізу складових бланкового та проектного кредитування	10
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА АНАЛІЗУ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА БАНКАМИ УКРАЇНИ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ МОЖЛИВОСТІ КРЕДИТУВАННЯ	15
2.1. Аналіз діючих умов кредитування малого та середнього бізнесу банками України	15
2.2. Оцінювання показників кредитування (балансових даних підприємств) для прийняття рішення про можливість кредитування	18
РОЗДІЛ 3. ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ МЕТОДІВ ДЛЯ ОЦІНКИ ПІДПРИЄМСТВА ДЛЯ КРЕДИТУВАННЯ	22
3.1. Підходи до підвищення ефективності державної підтримки розвитку кредитування малого та середнього бізнесу	22
3.2. Побудова моделі «ідеального» підприємства для проектного кредитування	24
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31
ДОДАТКИ	37

ВСТУП

Сучасні умови розвитку економіки України свідчать про наявність проблем, пов'язаних з кредитним забезпеченням реального економічного зростання. Середньостатистичне підприємство, як правило, забезпечує свої потреби в додаткових фінансових ресурсах за рахунок власних коштів, що значно стримує його виробничу та інвестиційну активність. Саме кредит в таких умовах – найбільш гнучка форма задоволення потреб малого та середнього бізнесу, основним формами якого сьогодні виступає бланкове та проектне кредитування.

У цьому зв'язку дослідження питань оцінки кредитоспроможності позичальника для бланкового та проектного кредитування набуває особливого значення, що зумовлює актуальність обраної теми та доцільність проведення досліджень для розвитку цього питання.

Об'єктом дослідження є банківський кредит.

Предмет дослідження – організаційно-економічні засади проведення оцінки кредитоспроможності позичальника для бланкового та проектного кредитування в сучасних умовах та визначення підходів до підвищення ефективності державної підтримки малого та середнього бізнесу.

У якості загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, у роботі було використано наступні: логіко-діалектичний – для виокремлення ролі та значення кредитування для розвитку економіки; статистичного аналізу – для визначення загальних тенденцій кредитування; графічний – для наочного представлення отриманих результатів дослідження.

Мета роботи полягає у визначенні детермінант банківського кредитування малого та середнього бізнесу, розкритті діючої практики аналізу та розвитку підходів до оцінки кредитоспроможності підприємства та можливості кредитування банками України.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішуються такі завдання:

- визначено мету та необхідність банківського кредитування малого та середнього бізнесу;

- охарактеризовано підходи аналізу складових бланкового та проектного кредитування;
- проаналізовано діючі умови кредитування малого та середнього бізнесу банками України;
- проведено оцінювання показників кредитування (балансових даних підприємств) для прийняття рішення про можливість кредитування;
- викладено підходи до підвищення ефективності державної підтримки розвитку кредитування малого та середнього бізнесу;
- проведено розрахунок показників «ідеального» підприємства для проектного кредитування.

Вказаному питанню приділяється значна увага з боку держави, що знайшло своє відображення, зокрема, у Законах України «Про Національний банк» від 20.05.1999 № 679 – XIV (зі змінами та доповненнями) [1], «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р, № 2121–III (зі змінами та доповненнями) [2], Положенні «Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями», затверджене Постановою Правління Національного банку України 30.06.2016 р. № 351 (зі змінами та доповненнями) [3], Господарському кодексі України [4], Державній програмі підтримки бізнесу «Доступні кредити 5-7-9%» [5] та інших законодавчих та нормативних документах.

Інформаційною базою дослідження є дані Держкомстату України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерства фінансів України, Національного банку України, Незалежної асоціації банків України та інших статистичних джерел.

Теоретичною основою роботи є наукові праці вітчизняних та закордонних вчених та фахівців. На вирішення цієї проблеми спрямовані дослідження Версаль Н. [6], Вовчак О.Д., [7], Волкова Н.І. та Свірідова К.Д. [8], Донець О.Б. [9, 10, 11, 12], Іванов С.В. [13], Корнилюк Р.В. та Корнилюк А.В. [14], Панцир С. та Когут А. [15], Руда О.Л. та Турчак М.М. [16], Стрілець В.Ю. [17], Романішин В.О. [18], Юркевич О.М. [19] та багатьох інших.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розрахунку ефективності від перегляду терміну кредитування на поповнення обігових коштів на термін до п'яти років з можливістю рефінансування, а також побудова процедури розрахунку показників «ідеального» підприємства для проектного кредитування.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання отриманих висновків та рекомендацій в діяльності банківських установ.

Отримані результати роботи апробовано на VII міжнародній науково-практичній конференції «Actual trends of modern scientific research» (14-16 лютого 2021р., м. Мюнхен, Німеччина).

За результатами проведеного дослідження опубліковано наукову статтю «Кредитування малого та середнього бізнесу: аналіз діючих умов та підходи до підвищення ефективності його державної підтримки» у фаховому виданні - «Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка», який включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків. Обсяг основного тексту - 30 сторінок. Містить 6 таблиць, 6 рисунків, 11 формул, 50 найменувань у списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ДЕТЕРМІНАНТИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

1.1. Банківське кредитування малого та середнього бізнесу: мета та необхідність для розвитку економіки

Діяльність малого та середнього бізнесу (далі - МСБ) є рушійною силою в розвитку економіки будь-якої країни. Саме МСБ генерує основи податкових надходжень до державного бюджету, створює потужний механізм для прискорення науково-технічного прогресу та забезпечує реалізацію політики «здорової» конкуренції [20]. Він – основа економіки розвинених країн, на який припадає значна частка ВВП (більше 50%) багатьох європейських країн: Італія – 70%, Франція – 52%, Польща - 47%. Для України цей показник складає, на жаль, лише 15%, що потребує додаткових зусиль для відповідного розвитку [21].

Один з шляхів, який реально спроможний підтримати підприємницьку активність - кредитування МСБ. Це дозволить підприємствам задовольнити потребу в обігових коштах, досягти встановлені інвестиційні цілі, та рефінансувати діючу заборгованість.

Складові процесу кредитування МСБ для різних банків можуть відрізнятися, але в їх основі – достатньо уніфіковані змістовні «блоки», які й забезпечують реалізацію цієї важливої місії банківських установ (Додаток А).

Теоретичний зміст поняття «кредитування» наповнювався та розвивався багатьма науковцями, серед яких: Версаль Н. [6], Вовчак О.Д., [7], Волкова Н.І. та Свірідова К.Д. [8], Донець О.Б. [9, 10, 11, 12], Іванов С.В. [13], Корнилюк Р.В. та Корнилюк А.В. [14], Панцир С. та Когут А. [15], Руда О.Л. та Турчак М.М. [16], Стрілець В.Ю. [17], Романішин В.О. [18], Юркевич О.М. [19] та багато інших.

Відаючи належне їхньому внеску у розвиток цього питання, поточна економічна ситуація в Україні та значна значущість кредитування для розвитку економіки, свідчать про те, що його функціональна сутність (Додаток Б)

зводиться до поєднання тих складових цього процесу (фундаментальна, економіко-технологічна, організаційна), які здатні найбільш повно задовольняти потреби МСБ у кредитних ресурсах.

Критерії, зафіксовані у державних регуляціях [22] щодо віднесення підприємства до МСБ - кількість працюючих та доходів від будь-якої діяльності в рік (Додаток В, табл. В.1). Підхід до сегментації клієнтів МСБ, який застосовують банки України, базується на врахування показників: річна виручка (дохід) від реалізації продукції, товарів, послуг; кількість активних операцій. Додатково банки можуть також враховувати сегментацію на юридичних та фізичних осіб, кредитування яких має певні розбіжності (Додаток В, табл.В.2) [12].

Значна роль в цьому процесі відводиться аналізу етапу розвитку МСБ, рівня допустимого ризику, обсягу річного доходу та ін. потенційного позичальника (Додаток Д). Саме ці критерії є основою тих видів та форм кредитування МСБ, які сьогодні використовують банки у відносинах з підприємствами (Додаток Е).

Синергію досліджуваного процесу значною мірою забезпечує взаємодія органів державного регулювання та формування відповідного законодавчого середовища кредитування МСБ (Додаток Ж) [10].

Підкреслимо, що значущість МСБ для розвитку економіки та необхідність подолання проблеми майже хронічної нестачі власних фінансових ресурсів, загострюють необхідність поглиблення саме практичної складової дослідження.

Нинішня економічна ситуація в країні напряму залежить від діяльності обмеженого кола підприємств (як правило, великих), більшість з яких займає олігопольне становище. Малий та середній бізнес при цьому працює в умовах, позбавлених державної підтримки та умов, які сприяють розвитку конкурентних умов. Це підтверджується даними реєстраційних палат за 2020 рік, згідно з якими в Україні було зареєстровано близько 1,5 мільйона юридичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності. Реально діючих підприємств, що наповнюють 96 % бюджету, – близько 41 тис., з них 2100 - так званих «великих платників податків», що формують 80 % бюджету [23]. Тобто, в країні функціонує відносно невелика кількість підприємств, які наповнюють бюджет і реалізують державну політику в

соціально-економічній сфері. Якщо дестабілізувати діяльність цих великих підприємств, в країні відбудеться стагнація економіки та значно скоротяться відрахування до бюджету. Умова для уникнення цієї проблеми – створення умов для розвитку малого та середнього бізнесу, зокрема – в частині кредитування [5].

Найважливішим компонентом в діяльності середньостатистичного українського підприємства виступають інвестиції в основний капітал. Джерелом його формування, як правило, є власні кошти, що пояснюється недостатньою розвинутістю кредитної складової його інвестиційної політики. .

За період 2018 – 2020 рр. частка кредитних коштів в ресурсах українських підприємств зростає з 22.7% до 31.1% [24] (для порівняння: частка кредитних коштів в капіталі зарубіжних підприємств сягає до 57.8% [25]). Дана статистика ґрунтується на тому, що 2018 рік був економічно нестабільним через світову економічну кризу та падіння темпів росту економіки Китаю, який для України є найбільшим торговим партнером, тому підприємства не мали змоги генерувати необхідний прибуток, щоб його реінвестувати. 2020 рік став черговим випробуванням для бізнесу через пандемію COVID-19, яка додатково змусила підприємства звертатися до банків для кредитування потреб в капіталі.

Отже, МСБ в Україні недоотримує необхідне фінансування, що обмежує його можливості для розвитку. Це дозволяє стверджувати, що саме кредит в таких умовах - найбільш гнучка форма задоволення тимчасових потреб підприємства в грошових коштах.

Основними видами банківського кредитування сьогодні є:

- проектне (кредитування включає в себе: кредит на придбання обладнання, спецтехніки; кредит на придбання комерційної нерухомості; кредит на придбання транспортних засобів; кредит під заставу депозиту; кредитна лінія на поповнення обігових коштів під заставу рухомого або нерухомого майна);

- бланкове (не вимагає застави і може бути надано в вигляді овердрафту, кредитного ліміту або незабезпеченого кредиту).

Аналіз ринку банківського кредитування в Україні показує ставки по кредитуванню на рівні від 11% річних до 22% по беззаставним кредитам.

Натомість в розвинених країнах, ці ставки суттєво відрізняються і коливаються від 0,1% до 4% річних (Японія – 0,1%, США – 2,75%, Канада – 2%, Велика Британія – 2%). Це значно сприяє розвитку МСБ, створюючи позитивний імідж країни та забезпечуючи ефективність ринкової економіки. Тому більшість політичних та економічних програм там базуються на принципі «Think first small» («Спочатку думай про малих») [26].

Отже, існує суперечність між гострою потребою МСБ у кредитних коштах і труднощами банків щодо їх кредитування, проблемою якої є специфіка функціонування суб'єктів МСБ. Вирішення протиріччя між бажанням бізнесу кредитуватися та самою процедурою кредитування неможливе без належної державної підтримки задля зниження ризиків. Зарубіжний досвід свідчить, що заходами такої підтримки може бути система гарантій, застосування особливих методик кредитування. Особливе місце серед цих заходів займає державна підтримка з залученням страхових і консультативних компаній, державних і недержавних установ, асоціацій малих виробників тощо. Лише поєднання їхніх зусиль створить можливість не тільки ефективно мінімізувати ризики кредитування, а й максимально повно забезпечити потреби МСБ в позичкових коштах для розвитку та диверсифікації діяльності.

1.2. Характеристика підходів до аналізу складових бланкового та проектного кредитування

Банківський кредит – класична технологія запозичення необхідних фінансових ресурсів. Він спрямовується переважно на придбання основних засобів, поповнення обігових коштів, збільшення виробничих запасів тощо [8].

Підходи до аналізу процесу кредитування МСБ різняться та, значною мірою залежать від рівня розвитку економіки. Розглянемо деякі з них.

1. З метою підтримки малих та середніх фірм, які виникають на нових землях Німеччини, федеральний уряд надає навіть більші податкові та інші пільги, ніж у західних землях. Так, при повному викупі підприємства Німецький

кредитний банк може надати їх новим володарям кредит під заставну вартість земельної ділянки (2.2 % з відстрочкою погашення боргу на 2 роки).

Один із основних банків Німеччини - Deutsche Bank при аналізі кредитоспроможності клієнта для бланкового кредитування звертає увагу на те, скільки потенційна компанія-позичальник існує та займається своєю виробничою чи комерційною діяльністю. Цікавим є те, що підприємства зі збитковим балансом можуть отримати фінансування також при умові надання якісного бізнес-плану з можливістю його коригування банком. Це дає можливість підприємству розпочати або відновити свою діяльність після кризи.

Методика оцінки, яка використовується при аналізі підприємства для кредитування в Німеччині має назву «COPF», деталізація акронімів розшифровується як: С – competition (конкуренція в даному виді діяльності), О – organization (організація, постановка діяльності), Р – personnel (персонал підприємства), F – finance (фінанси та доходи підприємства). На основі цих складових будується кредитна модель взаємозалежностей між фінансовою характеристикою підприємства та можливістю його кредитування (вираховуються всі затрати підприємства, аналізується його капітал та доля на ринку, щоб визначити його конкурентоспроможність) [27]. Цей аналіз необхідний для розуміння «стану справ» в галузі для визначення виробничих та збутових можливостей, рівня конкуренції на ринку та доля підприємства в ній.

2. Американська практика базується на принципі «п'яти Сі»: С – character (репутація, кредитна історія), С - capacity (фінансові можливості), С - capital (капітал, основні засоби, власність), С - collateral(застава), С – condition (загальні економічні умови). Головна особливість цієї моделі полягає в тому, що окрім загальних характеристик підприємства, має бути заставне майно, яке буде гарантією для банку при кредитуванні. Особлива роль в цьому підході відводиться аналізу кредитної історії, яка розкриває надійність позичальника та виступає важливим інструментом оцінки кредитоспроможності підприємства. Характерна особливість при цьому - аналіз не стільки окремого підприємства,

скільки групи пов'язаних осіб, які тим чи іншим чином мають спільний інтерес в отриманні прибутку[28].

Після аналізу наведених показників банк оцінює індивідуальне кредитного навантаження за різними моделям та методами. Зокрема, використовуються селективні методи оцінки (для кожної галузі та для кожного виду діяльності використовуються окремо). Саме за рахунок цих лімітів, які закріплені на законодавчому рівні банк і розраховує максимальне кредитне навантаження для підприємства. Їх застосування значно знижує ризики неплатоспроможності підприємства для банку.

3. Англійська система кредитування базується на методі під назвою PARSER, що означає P - person (репутація позичальника), A - amount (сума кредиту), R - repayment (можливість погашення), S - security (застава), E - expediency (доцільність), R - remuneration (винагорода банку). Англійська система кредитування є однією з найбільш ефективних моделей за рахунок принципу «repayment» (можливість погашення). Цей принцип є ключовим в первинному аналізі і розглядається вже після того, як підприємство пройшло всі попередні перевірки. Дана модель базується на тому, що банк віддає переваги саме отриманню прибутку, а не сумі прибутку [29].

Систематизація наведеного представлена в Додатку 3 .

Аналіз зарубіжного досвіду в частині використовуваних для оцінки кредитоспроможності підприємства підходів, за якими показниками проводиться оцінка визначення найбільш оптимального кредитного навантаження підприємства, свідчить про наявність багатьох спільних рис. Це свідчить про однакові підходи до побудови базових складових методик оцінки кредитоспроможності. Відмінність полягає саме в їх структурі, що зумовлено особливостями розвитку кредитних відносин в країні та дозволяє оцінити їх с точки зору ефективності.

Узагальнення результатів аналізу сучасних практик застосування українськими банками методик оцінки кредитоспроможності підприємства представлено в Додатку I (табл. I.1). Дані табл. 3.1 свідчать про те, що при оцінці

кредитоспроможності підприємства перевага надається фінансовим показникам та якісним факторам.

1. До групи фінансових показників відносяться: рентабельність підприємства, коефіцієнти ліквідності, історія погашення кредитної заборгованості в минулому, EBITDA, $debt / EBITDA$, коефіцієнт фінансової автономії

Відмітимо, що особлива увага в цій групі приділяється показнику EBITDA. Він характеризує діяльність підприємства на предмет прибутковості чи збитковості. Існує доволі багато методик, за якими цей показник можливо штучно підняти. Наприклад, підприємство працює по зовнішньо-економічній діяльності і в річному балансі не вказує різницю валютних коливань, що може призвести до того, що банк отримає недостовірну інформацію про позичальника і як наслідок - неефективний кредитний портфель. Це відбувається, як правило, при формуванні річної звітності, яку підприємство передає до банку.

В свою чергу, показник $debt / EBITDA$ враховує все кредитне навантаження підприємства з вже існуючими кредитними зобов'язаннями, що дозволяє банку отримати всю інформацію про діючі кредитні угоди і історію їх виплати.

Інший важливий показник в групі фінансових - показник фінансової автономії, який характеризує фінансову стійкість. Його значення засвідчує частку активів, яку підприємство здатне профінансувати за рахунок власних фінансових ресурсів (наприклад, якщо коефіцієнт дорівнює 0,48, то це означає, що компанія здатна профінансувати 48% активів за рахунок власного капіталу) [30].

2. До групи якісних показників відносяться: період функціонування підприємства, наявність перспективного бізнес плану з усіма необхідними розділами, у тому числі маркетинговими дослідженнями з урахуванням внутрішнього і зовнішнього ринків, залежність підприємства від сезонних та структурних змін в галузі.

Якісні показники як правило розглядаються спеціалістом по активним банківським операціям на власний розсуд. Ефективність даного показника залежить від того настільки працівник кваліфікований в даному питанні та

розуміється на бізнес процесі, враховуючи цю обставину якісний аналіз завжди проводиться на початку кредитного процесу, але, на жаль, не всі банки приділяють необхідну увагу цій групі показників. Більш того, більшість банківських установ його взагалі не використовують, а й одразу переходять до комплексної фінансової оцінки для аналізу підприємства.

3. Ключовим елементом проектного кредитування є забезпечення. Ним, як правило, виступають: житлова або комерційна нерухомість, автотранспорт, товар в обороті або ж обладнання, яке підприємство планує придбати. Зарубіжна практика кредитування свідчить про те, що на забезпечення в розмірі 1 000 000 дол. США, банк готовий виділити кредит на суму 1 500 000 дол. США - за умов належної кредитної історії та за умов відсутності простроченої заборгованості.

Вітчизняні банки, як правило, надають меншу суму від наданої застави. Коефіцієнти ліквідності надані в Додатку I (табл. I.2). Дані табл. I.2 свідчать про те, що в цілому ліквідність заставного майна в провідних вітчизняних банках знаходиться на одному рівні. Це пояснюється стандартизованими підходами до управління кредитним портфелем. Ці показники критично відрізняються від зарубіжних, оскільки відсоткова ставка за банківськими кредитами набагато вище, що зумовлює значно вищий рівень ризику та низький рівень ліквідності заставного майна.

Отже, існуючи методи оцінки кредитоспроможності підприємств в різних країнах відрізняються. При цьому, їх об'єднує наявність схожих «пунктів» оцінки, відсутність яких унеможлиблює проведення якісної оцінки загального фінансового стану потенційного підприємства-позичальника. Це створює відповідну базу, яка робить цей процес відносно уніфікованим. Для українських банків доцільно перейняти цей, особливо – в частині формування рівня відсоткової ставки, окремих програм компенсації для бізнесу, які зможуть ефективно реалізовувати інвестиційні цілі підприємства.

РОЗДІЛ 2

ДІЮЧА СИСТЕМА АНАЛІЗУ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ МОЖЛИВОСТІ КРЕДИТУВАННЯ

2.1. Аналіз діючих умов кредитування малого та середнього бізнесу банками України

Статистика кредитування МСБ (Додаток К) [31] свідчить про те, що тільки за 2020 рік було видано 109 430 кредитів для МСБ, з яких 75% було в національній валюті. Наявність спадної тенденції загальної величини наданих кредитів МСБ. Це пояснюється тим, що в 2020 році спалах COVID-19 змусив призупинити або значно згорнути діяльність для малих та середніх підприємств, що унеможливило їхню кредитну активність.

Характеристика кредитних продуктів, які здебільшого пропонуються для МСБ (на прикладі найбільших банків України), наведена в Додатку Л. Як бачимо, рівень відсоткової ставки за ними в середньому складає 16,5%. Все це вимагає додаткової підтримки та стимулювання кредитної активності МСБ з боку держави. Ключова новація, яка заклала пільгові основи кредитування МСБ банками України - Державна програма підтримки бізнесу «Доступні кредити 5-7-9%» [5], яку було анонсовано 01.02.2020 року з чіткими умовами та правилами для участі підприємств (Додаток М). Мета програми – створення ефективних умов кредитування саме для МСБ.

Суть «компенсаційної» складової Програми полягає у додатковому зниженні ставки кредитування: для позичальників, до яких за умовами Програми застосовується процентна ставка 7% або 9% річних, протягом строку кредитування застосовувана процентна ставка зменшується на 0,5 % за кожне створене нове робоче місце на дату останнього дня місяця звітного (попереднього) кварталу порівняно з датою укладання Кредитного договору, але в будь-якому випадку такий розмір процентної ставки за кредитом не може бути нижче 5% річних [5].

Після анонсування програми основними цілями кредитування було визначено купівля: 1) обладнання; 2) комерційного автотранспорту; 3) комерційної нерухомості. Для всіх банків-учасників програми введено єдині умови надання пільгових кредитів (Додаток Ж).

Запроваджена програма дає змогу користуватися «дешевими» грошима. Для її реалізації в бюджет було закладено 4 млрд. грн. [32], з подальшим фінансуванням. На кінець 2020 року було видано 7575 кредитів на загальну суму 17 451 млн. грн. [33]. При загальній кількості підприємств в Україні - 1 336 742, частка виданих кредитів критично мала, що говорить про неефективність даної програми із-за низки причин та доволі неефективних умов [34].

1. Авансовий платіж при інвестиційному кредитуванні на обладнання (транспорт та нерухомість), який досягав позначки 50-70% від заявлених в програмі 20%. Це пояснюється самостійністю банку-учасника Програми у прийнятті рішення про рівень першочергового авансу - в залежності від фінансового стану підприємства. Причина – наявність значного рівня ризику для надання коштів.

Термін кредитування, згідно умов Програми, - 5 років, а для МСБ взяти на себе боргові зобов'язання в розмірі 5 млн. грн., терміном до 5 років – надскладна задача, адже маржинальність бізнесу в Україні дорівнює 30-40%. Отже, з капіталовкладення в розмірі 1млн. грн. дасть прибуток (за різними оцінками) від 300-400 тис. грн на рік, що, очевидно, не створить можливості покривати обов'язкові платежі по кредиту, які з наданих 5 млн. грн. складуть до 90 тис. грн.

2. Наступна проблема при розгляді можливості кредитування підприємства - кредитна історія кожного із «перших осіб» управління. Так, якщо у директора або кінцевих бенефіціарних власників в кредитній історії є прострочки по особистих рахунках – кредитування неможливе. Враховуючи цю умову Програми, доцільно, на нашу думку, внести поправки, згідно з якими надати банкам право абстрагування від минулого негативного досвіду – саме для фізичних осіб, оскільки під цей критерій, за нашими оцінками, підпадає від 15 до 25% підприємств та фізичних осіб-підприємців.

3. На початок 2021 року до програми «5-7-9» входило 24 банки із загальної кількості – 74 [35]. Враховуючи, що за рік середня кількість виданих кредитів на один банк складає 315 штук, можна зробити висновок, що держава має мотивувати банки ставати учасниками програми, що призведе до більшої кількості виданих кредитів. За умови, що всі 74 банки стануть учасниками програми, середня кількість виданих кредитів зросте з 315 на рік до 16680 (еквівалент - 38 537 млн. грн.), це задіє в даному процесі 22 725 юридичних осіб.

4. Подальшою розширенням напрямів кредитування – не тільки на інвестиційні цілі, а й на кредитування оборотного капіталу – є запорукою не тільки її успішного розвитку, а й стимулювання підприємницької активності загалом. Причина: лише 34.7% українських підприємств задіяні в виробництві. Реалізація цієї перешкоди призведе до збільшення долучених до неї учасників - від 50 до 75% підприємств, тобто 1 002 556 підприємств МСБ, що спричинить як значне поповнення державного за рахунок додаткового доходу як банків, так і представників МСБ та окремих господарств, так й збільшить кількість робочих місць - на 2 004 122 (з яких держава отримує податки з заробітної плати та податки підприємства за працюючу особу).

5. Важлива опція Програми, яку доцільно було б переглянути - збільшення строку кредитування на поповнення обігових коштів з трьох до п'яти років. Ця обставина призведе до зменшення ризиків, як з боку підприємства, так і з боку банку – через введення адаптованого графіку погашення кредиту в індивідуальному порядку (який включатиме відстрочку за платежами від 90 до 180 днів з можливістю внесення суми в кінці періоду кредитування або додавання її до щомісячних платежів), врахування специфіки ведення бізнесу та особливостей реалізованого товару.

Проведений аналіз складових Державної програми підтримки бізнесу «Доступні кредити 5-7-9%» дозволяє стверджувати, що ефект від неї значно збільшиться за умови реалізації запропонованих змін до неї. Це спричинить зростання кількості потенційних її учасників (мінімум - до 1 000 000), та на

практиці призведе до створення нових робочих місць, підтримці національного виробника та зростання економіки загалом.

2.2. Оцінювання показників кредитування (балансових даних підприємств) для прийняття рішення про можливість кредитування

Розглянемо основні показники, які використовуються в вітчизняних банках для фінансового аналізу підприємства.

Основний початковий показник, який характеризує фінансовий стан підприємства - фінансовий клас. Він розраховується від 1 до 10, де 1 – найкращий, 10 – найгірший (дефолтовий) стан підприємства. Кожен банк орієнтується на єдину оціночну методику НБУ [3], яка розроблена на кожну групу КВЕДів індивідуально.

В якості прикладу, використаємо формулу для розрахунку фінансового класу підприємств, які працюють в області «добувна промисловість і розроблення кар'єрів, переробна промисловість, будівництво: секції В, С, F»:

$$Z = 1,815 + 0,237 \times X1 + 0,408 \cdot X10 + 0,301 \cdot X11 + 0,405 \times X13 + 0,494 \cdot X14 + 0,303 \cdot X15 + 0,234 \times X17,$$

де Z – фінансовий клас підприємства;

X1 - частка капіталу в балансі підприємства;

X10 - спроможність підприємства покривати короткострокові зобов'язання за рахунок поточних активів;

X11 - спроможність обслуговування боргу доходами від основного виду діяльності;

X13 - частка активів, яка не має прямого відношення до операційної діяльності підприємства;

X14 - період повного обороту поточних активів;

X15 - спроможність фінансування неопераційних витрат операційним прибутком до вирахування амортизації;

X17 - спроможність фінансування фінансових витрат валовим прибутком

Під час розрахунку фінансових показників на підставі квартальної звітності здійснюється сезонне коригування та приведення показників форми № 2 «Звіт про фінансові результати» до річного виміру [3].

Після визначення фінансового класу, якщо він від 1 до 5, банк автоматично може прийняти рішення про кредитування. Якщо фінансовий клас підприємства 6-10, бланкове кредитування – неможливе, так як даний показник свідчить про наявність тих чи інших проблем у підприємства.

Наступний аналітичний показник - EBITDA (від англ. Earnings before Interest, Taxes, Depreciation and Amortization) - дорівнює обсягу прибутку до вирахування витрат за відсотками, сплати податків та амортизаційних відрахувань. Для того, аби була можливість кредитувати підприємство, його значення має бути позитивним. Саме це й визначає максимальну суму кредиту. Як правило, це внутрішні вимоги банку, вони можуть відрізнятися в залежності від обраної системи оцінки. Під час проектного кредитування банк може видати суму кредиту, яка дорівнює трьом показникам EBITDA.

Для розрахунку показника EBITDA існує декілька формул. Основна з них виглядає наступним чином:

$$EBITDA = PP + (ВдС + Аос),$$

де PP - прибуток (збиток) до оподаткування;

ВдС - відсотки до сплати;

Аос - амортизація основних засобів і нематеріальних активів.

Саме цей спосіб використовується для визначення показника «EBITDA» для підприємств МСБ. Банк визначає цей показник згідно поданої підприємством документації до податкової служби (Ф.-1 «Баланс», Ф.-2 «Звіт про фінансові результати»).

Показник EBITDA має бути обов'язково позитивним, тільки в цьому разі банк почне розглядати можливість кредитування [36]. Якщо показник буде від'ємним – кредитування буде неможливе, саме по тій причині, що EBITDA показує прибуток підприємства.

Наступний етап розрахунку фінансово стану підприємства - вертикальний аналіз активів і пасивів балансу підприємства (характеризує структуру активів підприємства та джерел їх фінансування – пасивів). Для прикладу проведемо аналіз підприємства «А». Вхідні дані для аналізу структури активів наведені в Додатку Н, для аналізу структури пасивів – в Додатку О.

1. Результати аналізу активів підприємства свідчать про те, що в 2017 році вони склалися на 84.06% із необоротних активів і на 15.94% - з оборотних активів. Найбільш важливі елементи оборотних активів - виробничі запаси (7.33% від загальної суми активів) та товарні кредити, що не оформлені векселем - 4.17%. Головні необоротні активи за цей рік - основні засоби (76.15% від загальної суми активів) та інші необоротні активи (6.54% від загальної суми). Це означає, що підприємство має на балансі достатню кількість виробничих потужностей для того аби задовольнити попит споживача і конкурувати на ринку збуту.

У 2018 році ситуація змінилась: активи склалися з 68.26% необоротних активів і 31.74% з оборотних активів. Найбільш важливі елементи оборотних активів - виробничі запаси (25% від загальної суми активів), товарні кредити, що не оформлені векселем (дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги) – 3.07% від загальної суми активів. Головні необоротні активи протягом року - основні засоби (61.48%) та інші необоротні активи (5.71%). Це свідчить про те, що підприємство збільшило (у порівнянні з минулим роком) частку оборотних активів, а отже і об'єм виробленої продукції, що призводить до збільшення прибутків.

За 2019 рік активи досліджуваного підприємства складаються, здебільшого, з необоротних активів (64.52%). Решта (35.48%) припадає на оборотні активи. Найбільш важливими елементами оборотних активів були виробничі запаси (28.9% від загальної суми активів) та товарні кредити, що не оформлені векселем (3.04% від загальної суми активів). Головними необоротними активами протягом року були основні запаси – 58.9%, інші необоротні активи – 4.61% від загальної суми активів. У 2019 році підприємство здійснювало реалізацію виготовленої

продукції, що дозволило йому, з 2020 року, почати погашати товарні кредити, які були отримані для покупки товарів та матеріалів.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що досліджуване підприємство протягом трьох звітних періодів на 20%, зменшило об'єм необоротних активів, почало активно реалізовувати свою продукцію та погашати заборгованість, яка виникла внаслідок раніше придбаних активів. Вертикальний аналіз активів підприємства демонструє позитивну динаміку розвитку його економічної діяльності.

2. Аналіз структури балансу свідчить про наступне. В 2017 році пасиви підприємства склалися на 72.68% - з власного капіталу, на 4.5% - з довгострокових зобов'язань і на 22.83% - з короткострокових зобов'язань. Частка власного капіталу в даному підприємстві вкрай висока. При позитивному значенні показника фінансового левериджу це значення доцільно зменшити, так як підприємство працює ефективно.

Особлива при реалізації цього підходу приділяється аналізу структури зобов'язань, оскільки вони - ключові при визначенні ефективності використання кредитних коштів. Як бачимо, за період 2017-2018 рр. підприємство скоротило свої зобов'язання на 3,86%. При цьому, за період 2018-2019 рр. - збільшило поточні зобов'язання на 6.35% - до 25.33%, що свідчить про несвоєчасні розрахунки з контрагентами, та, як наслідок, зменшення кількості реалізованої продукції.

Проведений аналіз структури активів і пасивів балансу досліджуваного підприємства дозволяє засвідчити позитивний тренд його та здатність вчасного погашення кредитних зобов'язань перед банком.

Отже, для визначення динаміки розвитку підприємства та структури його балансу, банк має отримати від позичальника: Форму 1 «Баланс» та Форму 2 «Звіт про фінансові результати» за останні три роки. Результати аналізу даних цих звітів дозволяють зробити висновок щодо ефективності діяльності та управління підприємством. Саме отримані дані – основа для відповідного судження щодо можливості кредитування.

РОЗДІЛ 3

ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ МЕТОДІВ ОЦІНКИ ПІДПРИЄМСТВА ДЛЯ КРЕДИТУВАННЯ

3.1. Підходи до підвищення ефективності державної підтримки розвитку кредитування малого та середнього бізнесу

За перші чотири місяці функціонування програми було видано 554 кредити на 348,4 млн. грн. Після запуску рефінансування кредитів під 0% портфель доступних кредитів почав зростати швидше і за 2,5 місяці майже досяг 5 млрд грн за 2,2 тис. кредитних договорів [37].

Динаміка показника об'єму виданих кредитів за програмою «5-7-9%» (Додаток П) [38] свідчить про наявність прогресії. Проведений аналіз причин цієї динаміки та основних цілей (Додаток Р) [37], під які надавались ці кредити, свідчить про те, що основним видом кредитування є програма рефінансування існуючих кредитів, яка не містить в собі інвестиційного характеру. Після введення урядом антикризового кредиту в серпні 2020 року [39] програма почала працювати ефективніше, що підтверджується даними Додатку П.

Антикризові кредити на поповнення обігових коштів надавались на термін 2 роки для діючого бізнесу, але лише в січні 2021 року було анонсовано збільшення терміну кредитування до трьох років [40]. Причина: з червня по липень 2020 року загальний кредитний портфель задіяних у Програмі банків зріс лише на 25,4%. Наслідком лібералізації вимог до суб'єктів підприємництва та після введення кредиту на поповнення обігових коштів стало зростання кредитного портфелю банків - більш, ніж на 39,3%, що свідчить про підвищення ефективності цієї Програми.

Загальний аналіз показників розвитку Програми засвідчує, з лютого по жовтень 2020 року кредитний портфель банків-учасників Програми збільшився в 988,3%.

Прогнозуючи можливі об'єми кредитування при збільшенні терміну кредиту, який надається на поповнення обігових коштів і можливість рефінансування - до трьох років з середнім показником зростання в місяць 82,3% (середній показник зростання - Додаток П), а також врахувавши кореляційну складову до загальної суми кредитування +33,3% (продовження терміну кредиту на один рік – відсоткове вираження одного року, Додаток П), можна зробити висновок, що за 2021 рік загальна сума кредитів складе 229,8 млрд. грн., що на 220,5 млрд. грн., більше ніж в 2020 році. Це надасть можливість підприємствам кредитуватися за «європейськими» ставками, розвивати свої бізнес-процеси, створювати додаткові робочі місця, забезпечуючи розширення процесу відтворення.

Базова умова здійснених розрахунків - введення кредитування на поповнення обігових коштів на термін до п'яти років. Таке коригування призведе до зменшення обсягів простроченої заборгованості, оскільки «тіло» кредиту буде «розбите» на більш тривалий проміжок часу.

Проведемо розрахунок потенційних виданих кредитів на обігові потреби строком 5 років. У якості початкової суми розрахунку будемо використовувати загальну суму виданих кредитів (за станом на 10.10.2020 року – 19,883 млн. грн.), коли термін кредитування складав (в середньому) 3 роки.

Зниження потенційних ризиків банкрутства підприємства на 40% (кожен додатковий рік в кредитуванні зменшує ризик на 20%), призведе до того, що показник загального обсягу кредитування за Програмою на 2025 рік складе:

$$19883000 \cdot 1387,2\% \cdot 40\% = 1\ 103 \text{ (млрд. грн.)}$$

Отже, за умови збільшення терміну кредитування МСБ – з 3 до 5 років - за 4 наступні роки існування Програми банки зможуть додатково видати кредитів на суму 1 103 млрд. грн. Це не тільки посилить ефект від запроваджених регуляцій держави [41, 42], а й забезпечить відповідний результат в частині стимулювання діяльності та підтримки МСБ.

3.2. Побудова моделі «ідеального» підприємства для проектного кредитування

Для проектного кредитування надзвичайно важливим є не тільки прозорість представлених для аналізу кредитоспроможності показників, а й їхні значення [43]. Вважаємо, що позитивні значення необхідних для надання кредиту показників наближають потенційного отримувача кредитних коштів до поняття «ідеального» - тобто такого, яке в своїй діяльності та звітних документах розкриває усю необхідну інформацію та демонструє позитивну динаміку розвитку. Дана процедура наведена в додатку С.

Побудова моделі «ідеального» підприємства буде базуватись на показниках, за якими проводиться аналіз фінансового стану та кредитоспроможності. Вони містяться у статистичних звітах підприємства – Балансі (Форма №1) та Звіту про фінансові результати (Форма №2) (Додаток С).

Основна увага в межах даної процедури буде приділена показникам: чистий дохід від реалізації продукції; валовий прибуток/збиток; валова рентабельність; EBITDA; коефіцієнт фінансової незалежності; оборотність запасів(дні); оборотність дебіторської заборгованості; операційний цикл; загальна ліквідність; чистий фінансовий борг; співвідношення чистого фінансового боргу до показника EBITDA (Додаток Т).

Проведемо поетапну реалізацію процедури побудови моделі «ідеального» підприємства.

Під час аналізу банк здійснює розрахунок всіх необхідних показників на підставі наданої фінансової звітності. Кожен показник розраховується окремо. Відхилення хоча б одного з них від нормативного значення (кожен банк встановлює самостійно) означає, що процес кредитування може бути призупинено або зменшено суму фінансування.

Проведемо необхідні розрахунки. За допомогою балансових даних підприємства і ключових показників здійснимо аналіз діяльності підприємства.

1. Показник «Чистий дохід від реалізації продукції» (код рядка 2000). Основна вимога до даного показника – позитивне значення. Згідно балансових даних - 11 005 тис. грн. Значення показника - позитивне, отже можливість кредитування, як така, може розглядатися [44].

2. Показник «Валовий прибуток/збиток», як різницю між чистим доходом від реалізації продукції та собівартістю продукції. Отже:

$$\text{Валовий прибуток} = 11\,005 - 5\,490 = 5\,515 \text{ (тис. грн.)}$$

Вимога до показника – він має бути більше 0. Можливість кредитування розглядається.

3. Визначимо значення показника EBITDA. Його значення обов'язково має бути позитивним [45] (так як характеризує ефективність бізнесу). Для його розрахунку використаємо формулу:

$$\begin{aligned} & \text{Фінансовий результат від операційної діяльності (Форма №2, ряд. 2000 + ряд.} \\ & \text{2120 - ряд. 2050 - 2180) + Амортизація (Форма №1 ряд. 1012 на кінець - ряд. 1012 на} \\ & \text{початок) = 11005 + 1710 - 5490 - 5880 + (4256 - 4023) = 1\,576 \text{ (тис. грн.).} \end{aligned}$$

Розрахункове значення показника на основі аналізу досліджень НБУ обрано діапазон [46] граничного рівня боргового навантаження: від 3 до 5 Net Debt-to-EBITDA. Це свідчить про те, що підприємство - за інших позитивних обставин - може розраховувати на кредит в розмірі від 4 500 до 7 500 тис. грн. (достатність EBITDA) [47].

4. Наступний етап – розрахунок коефіцієнту фінансової незалежності (один з найбільш важливих коефіцієнтів фінансової стійкості), який визначається як співвідношення власного капіталу компанії до всіх фінансових ресурсів, які задіяні в бізнес процесах, а саме активи підприємства та пасиви. Значення показника говорить про те, яку частину своїх активів компанія здатна профінансувати за рахунок власних фінансових ресурсів. Наприклад, якщо коефіцієнт дорівнює 0,48, то це означає, що компанія здатна профінансувати 48% активів за рахунок власного капіталу [30].

За даними досліджуваного підприємства результати розрахунку виглядають наступним чином:

Коефіцієнт фінансової незалежності = $15195 / 22164 \cdot 100\% = 68.55\%$.

Значення показника – більш, ніж задовільне: підприємство здатне профінансувати більше половини активів власним капіталом.

5. Визначимо оборотність запасів (днів), яка розраховується як співвідношення собівартості продукції і середньорічної суми запасів [30]. Для цього використаємо формулу:

$$\begin{aligned} \text{Оборотність} &= \text{Запаси (Форма №1, ряд. 1100)} \cdot 365 / \text{Собівартість реалізованої} \\ &\text{продукції (товарів, робіт, послуг) (Форма №2, ряд. 2050)} = \\ &(7446 \cdot 365) / 5490 = 495 \text{ (днів)}. \end{aligned}$$

Значення показника вказує на те, скільки разів за рік обертаються запаси. Норматив показника – якомога вище значення. Досліджуване підприємство належить до виробничої сфери, отже, значення показника є оптимально допустимим. При даному показнику кредитування може розглядатися.

6. Показник оборотності дебіторської заборгованості показує, настільки ефективно підприємство налагодило роботу по збору заборгованості за товар. Чим нижче даний показник, тим більша потреба підприємства в оборотному капіталі. Формула для розрахунку виглядає наступним чином [30]:

$$\begin{aligned} \text{Оборотність дебіторської заборгованості} &= \text{дебіторська заборгованість за} \\ &\text{продукцію, товари, роботи, послуги (Форма №1, ряд. 1125)} \cdot 365 / \text{Чистий дохід від} \\ &\text{реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (Форма №2, ряд. 2000)} = \\ &3519 \cdot 365 / 11005 = 116.7 \text{ (днів)}. \end{aligned}$$

Значення коефіцієнту оборотність дебіторської заборгованості (117 днів) нижче за оборотність запасів (495 днів), це свідчить про те, що підприємство потребує оборотних коштів в вигляді кредитної лінії зі строком оборотності 180 днів. Оборотність в 180 днів обирається по тій причині, що банки дають можливість погашати кредит через 90 або 180 днів. В нашому випадку, щоб перекрити дебіторську заборгованість, яка складає 117 днів, потрібна кредитна оборотність саме на 180 днів.

7. Показник «Операційний цикл» містить в собі інформацію щодо проміжку часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отриманням коштів від

реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг [48]. Він визначається за формулою:

$$\text{Операційний цикл} = \text{як оборотність запасів} + \text{оборотність дебіторської заборгованості} = 495 + 160 = 655 \text{ (днів)}.$$

Як правило, для виробничих підприємств операційний цикл довший, що зумовлено строками виробництва, часом поставки матеріалів від партнерів, виготовленням кінцевої продукції та її поставкою до споживача. Цей процес займає різний проміжок часу в кожному підприємстві [49].

8. Показник «Загальна ліквідність» характеризує здатність підприємства забезпечити свої короткострокові зобов'язання з найбільше легко реалізованої частини активів – оборотних коштів. Він дає найбільш загальну оцінку ліквідності активів [50]. Порядок розрахунку:

$$\text{Загальна ліквідність} = \text{оборотні активи, усього (Форма №1, ряд. 1195)} / \text{усього поточні зобов'язання (Форма №1, ряд. 1695)} = 13258 / 6915 = 1.9.$$

Нормативне значення показника - вище 1 (для всіх видів кредитів). Для досліджуваного підприємства, це більш, ніж достатньо та показує, що діяльність підприємства майже в 2 рази ефективніша по відношенню до нормативного значення.

9. Показник «Чистий фінансовий борг» характеризує фінансовий борг підприємства на момент розгляду кредиту та розраховується наступним чином:

$$\text{Чистий фінансовий борг} = \text{Довгострокові зобов'язання (Форма №1, ряд. 1595)} + \text{Короткострокові кредити банків (Форма №1, ряд. 1600)} + \text{Поточна кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями (Форма №1, ряд. 1610)} - \text{Грошові кошти та їх еквіваленти (Форма №1, ряд. 1165)} = 53 + 2923 - 1 = 2975 \text{ (тис. грн.)}.$$

Згідно даних балансу підприємства (Додаток П), боргові зобов'язання підприємства зросли за 2018 фінансовий рік та за станом на 2019 складають 2 975 тис. грн.

Враховуючи можливість кредитувати даного підприємства на суму 4500 до 7500 тис. грн., чисте кредитне навантаження складе $7500 - 2975 = 4525$ (тис. грн.).

Надана кредитна лінія дозволить перекрити дебіторську заборгованість, яка виникає в процесі діяльності.

10. Показник «Співвідношення чистого фінансового боргу до показника EBITDA» має ключове значення в оцінці кредитного навантаження на підприємство. Розраховується наступним чином:

$$\text{Співвідношення чистого фінансового боргу до показника EBITDA} = \frac{\text{Чистий фінансовий борг}}{\text{EBITDA}} = \frac{2975}{4500} = 0.7\%.$$

Мінімальний показник більше 0. Для підприємства значення показника оптимальне, то ж, кредитування підприємства по системі проектного кредиту може бути розглянуте на рівні 1 525 000 грн, що покриє розриви в дебіторській заборгованості, що згладить загальні показники розвитку підприємства.

Отже, отримані значення ключових кредитних оцінок дозволяють зробити висновок, що підприємство має «ідеальний баланс» та може розглядатися для проектного кредитування. Представлена структура балансу підприємства досягається, насамперед, за рахунок планової та ефективної діяльності, налагоджених стосунків з партнерами та контрагентами і виваженою процедурою управління процесом повернення дебіторської заборгованості.

ВИСНОВКИ

Головна рушійна сила економічного зростання, яка забезпечує задоволення широкого кола споживачів, реалізацію масштабних проектів та формування передумов до економічного зростання – малий та середній бізнес. Сучасні умови розвитку економіки України свідчать про те, що саме він сьогодні потребує посиленої підтримки.

Проведені в роботі дослідження дозволяють зробити наступні висновки.

1. На жаль, існує суперечність між гострою потребою МСБ у кредитних коштах і труднощами банків щодо їх кредитування, проблемою якої є специфіка функціонування суб'єктів МСБ. Вирішення протиріччя між бажанням бізнесу кредитуватися та самою процедурою кредитування неможливе без належної державної підтримки з залученням страхових і консультативних компаній, державних і недержавних установ, асоціацій малих виробників тощо. Лише поєднання їхніх зусиль створить можливість не тільки ефективно мінімізувати ризики кредитування, а й максимально повно забезпечити потреби МСБ в позичкових коштах для розвитку та диверсифікації діяльності.

2. Існуючі методи оцінки кредитоспроможності підприємств в різних країнах відрізняються. При цьому, їх об'єднує наявність схожих «пунктів» оцінки, відсутність яких унеможлиблює проведення якісної оцінки загального фінансового стану потенційного підприємства-позичальника. Це створює відповідну базу, яка робить цей процес відносно уніфікованим. Для українських банків доцільно перейняти цей, особливо – в частині формування рівня відсоткової ставки, окремих програм компенсації для бізнесу, які зможуть ефективно реалізовувати інвестиційні цілі підприємства.

3. Проведений аналіз складових Державної програми підтримки бізнесу «Доступні кредити 5-7-9%» дозволяє стверджувати, що ефект від неї значно збільшиться за умови реалізації запропонованих змін до неї. Це спричинить зростання кількості потенційних її учасників (мінімум - до 1 000 000), та на

практиці призведе до створення нових робочих місць, підтримці національного виробника та зростання економіки загалом.

4. Для визначення динаміки розвитку підприємства та структури його балансу, банк має отримати від позичальника: Форму 1 «Баланс» та Форму 2 «Звіт про фінансові результати» за останні три роки. Дані цих звітів дозволяють зробити аналіз структури та динаміки активів та пасивів, та на його підставі зробити висновок щодо ефективності діяльності та управління підприємством. Саме отримані дані – основа для відповідного судження щодо можливості кредитування.

5. Збільшення терміну кредитування МСБ – з 3 до 5 років - за 4 наступні роки існування Програми дозволить банкам додатково видати кредитів на суму 1 103 млрд. грн. Це призведе не тільки до зниження потенційного ризику банкрутства підприємства, посилення ефекту від запроваджених регуляцій держави, а й забезпечить відповідний результат в частині стимулювання діяльності та підтримки МСБ.

6. Отримані значення ключових кредитних оцінок – при побудови процедури розрахунку показників «ідеального» підприємства - дозволяють зробити висновок, що представлені звітні дані мають «ідеальний баланс» та можуть розглядатися для проектного кредитування. Проаналізована структура балансу підприємства досягається, насамперед, за рахунок планової та ефективної діяльності, налагоджених стосунків з партнерами та контрагентами і виваженою процедурою управління процесом повернення дебіторської заборгованості.

Активізація підприємницької активності сьогодні потребує неабиякої підтримки усіх задіяних в цьому процесі учасників. Саме це – результат реалізації відповідних складових кредитної політики банків, наявності зацікавленості з боку представників МСБ у співробітництві з державою, посиленого сприяння та здатності до оперативного перегляду існуючих складових Програми доступних кредитів з боку держави. Тільки відповідальна участь учасників в цьому процесі сприятиме реалізації принципу «відповідальне кредитування» як запоруки успіху подолання існуючих проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 № 679 – XIV (зі змінами та доповненнями). – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р, № 2121–III (зі змінами та доповненнями) Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
3. Положення «Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями», затверджене Постановою Правління Національного банку України 30.06.2016 р. № 351 (зі змінами та доповненнями). – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text>
4. Господарський кодекс України. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
5. Державна програма підтримки бізнесу «Доступні кредити 5-7-9%». – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://5-7-9.gov.ua/>
6. Версаль Н. Переваги та недоліки зовнішніх джерел фінансування малих та середніх підприємств в Україні / Н. Версаль // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2020. - №1. – С. 182-194.
7. Вовчак О. Д. Кредитні ресурси суб'єктів кредитного ринку: теоретико-методологічні підходи / О. Д. Вовчак, Г. В. Миськів // Вісник Національного банку України. – 2015. – № 3. – С. 35–39
8. Волкова Н.І. Аналіз проблем кредитування малого та середнього бізнесу в сучасних економічних умовах / Н.І. Волкова, К.Д. Свірідова // Фінанси, облік, банки. – 2017. - №1 (22). – С. 55-62.
9. Донець О. Б. Банківська стратегія кредитування малого і середнього бізнесу / О. Б. Донець // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 7. – С. 686–690.

10. Донець О. Б. Напрями активізації банківського кредитування малого і середнього бізнесу в Україні / О. Б. Донець // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2016. – № 3. – С. 205–209.

11. Донець О. Б. Оцінка кредитоспроможності підприємств малого та середнього бізнесу / О. Б. Донець // Регіональна економіка та управління: Науково-практичний журнал. – Запоріжжя, 2015. – № 1. – С. 53–58.

12. Донець О.Б. Кредитування малого і середнього бізнесу: дис. кандидата екон. наук (доктора філософії): 08.00.08 / Донець Олександр Борисович. – Ірпінь, 2017. – 259с. - Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/>

13. Іванов С.В. Аналіз джерел фінансування малого та середнього бізнесу в Україні / С.В. Іванов, Н.В. Захарченко, А.А. Швецова // Економічний простір. - 2015.- № 104. - С. 20-27.

14. Корнилюк Р.В. Фінансування малого та середнього бізнесу: тенденції, можливості, ризики / Р.В. Корнилюк, А.В. Корнилюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. - №24. – С. 43-50.

15. Панцир С., Когут А. Політика підтримки МСБ: доступ до фінансово-кредитних ресурсів.- Київ, 2015. - 17 с.

16. Руда О.Л. Організація банківського кредитування малого та середнього бізнесу в Україні / О.Л. Руда, М.М. Турчик // Ефективна економіка. – 2018. – №10. – С. 1-7.

17. Стрілець В.Ю. Зарубіжний досвід кредитування малого та середнього бізнесу / В.Ю. Стрілець // Бізнес-Інформ. – 2019. - №3. – С. 44-50.

18. Романишин В.О. Активізація кредитування суб`єктів малого та середнього підприємництва в Україні / Романишин В.О., Уманців Г. В., Сясько І. В. // Інвестиції: практика та досвід. - 2018.- №22. - С. 70-77.

19. Юркевич О. М. Шляхи залучення капіталу для малого та середнього бізнесу / Юркевич О. М., Галабурда О. А., Завінський А. І. // Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами : зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. студентів, аспірантів та молодих вчених, 18 листоп. 2020 р., м.

Київ / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана» [та ін.] ; [оргком.: В. К. Хлівний (голова) та ін.]. – Електрон. текст. дані. – Київ : КНЕУ, 2020. – С. 532–535.

20. Сич О.А., Волос І.І. Сучасний стан та умови кредитування малого та середнього бізнесу в Україні / О.А. Сич, І.І. Волос // Молодий вчений. – 2018. - №2 (54). – С. 421-424. – Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/2/99.pdf>

21. Турчак В. В. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні / В. В. Турчак // Молодий вчений. – 2013. – № 1. – С. 39-44.

22. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні» від 22 березня 2012 р., № 4618-VI (зі змінами та доповненнями). – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>

23. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. – Електронний ресурс. - Режим доступу: www.ukrstart.gov.ua

24. Огляд банківського сектору - Електронний ресурс. - Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BR12_ua.pdf?v=4

25. Панцир С.І. Зелена книга політики підтримки підприємництва внутрішньо переміщених осіб / С.І. Панцир, С.В. Шуміхін, К.М. Різніченко - К., 2015. – 79 с. - Електронний ресурс. - Режим доступу: https://cdn.regulation.gov.ua/60/eb/d5/0a/regulation.gov.ua_File_190.pdf.

26. Підтримати малий бізнес. Як Україна відстала від світу. - Електронний ресурс. – Режим доступу: https://espresso.tv/article/2017/07/11/malyy_seredniy_bizne.

27. Офіційний сайт БундесБанку, - Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://cib.db.com/clients/banks.htm>

28. Кочетигова Т.В. Закордонний досвід регулювання кредитної діяльності в банку / Т.В. Кочетигова, О.М. Старікова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Випуск 16. – С. 730-733.

29. Андрушків Т. Проблеми оцінки кредитоспроможності позичальників банками України в період розвитку економічної кризи / Т. Андрушків, Н.

Андрушків // Наука молода. – 2008. - №10. - С. 91-95. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/>

30. Словник економіко-фінансових показників. Коефіцієнт фінансової автономії (коефіцієнт фінансової незалежності). – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.finalon.com/slovník-ekonomichnikh-pokaznikiv>

31. Статистика фінансового сектору. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>

32. Основний бюджет Державної програми 5-7-9% незабаром буде збільшено до 4 млрд. гривень - Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3039405-budzet-derzprogrami-579-zroste-do-4-milardiv-minekonomiki.html>

33. «Доступних кредитів» за перший рік видано на 17,4 млрд грн. - Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://finclub.net/ua/news/dostupnykh-kredytiv-za-pershyi-rik-vydano-na-17-4-mlrd-hrn.html>

34. Сич О.А. Сучасний стан та умови кредитування малого та середнього бізнесу в Україні / О.А. Сич, І.І. Волос // Молодий вчений. – 2018. – №2 (54). – С. 421-423. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/2/99.pdf>

35. Кількість банків в Україні (2008-2021). - Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/banks/stat/count/>

36. ЕБІТДА - що це? Як розрахувати цей аналітичний показник - Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://ukr.mentorbizlist.com/3915558-ebitda-what-is-it-how-to-calculate-the-analytical-index>

37. Садовничий В. Что происходит с программой «Доступные кредиты 5-7-9%». – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://finclub.net/infografika/cto-proiskhodit-s-programmoj-dostupnye-kredity-5-7-9.html>

38. Программа «Доступные кредиты 5-7-9%»: новые условия и старые проблемы. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://minfin.com.ua/credits/articles/popytka-nomer-pyat-novye-usloviya-deshevogo-kreditovaniya-579/>

39. Кабмін змінив умови програми «Доступні кредити 5-7-9%». – Електронний ресурс. – Режим доступу: [Кабмін змінив умови програми «Доступні кредити 5-7-9%» — Минфин \(minfin.com.ua\)](http://minfin.com.ua)

40. Уряд вніс зміни в умови Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%». – Електронний ресурс. – Режим доступу: [Уряд вніс зміни в умови Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» \(mof.gov.ua\)](http://mof.gov.ua)

41. Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 1 липня 2014 року, № 1555-VII (зі змінами та доповненнями) . – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text>

42. Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам малого та середнього підприємництва, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text>

43. Оцінка кредитоспроможності в системі внутрішнього контролю підприємства – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2018/93.pdf

44. Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) - Електронний ресурс. – Режим доступу:: <https://uteka.ua/ua/publication/commerce-12-nalogi-i-otchetnost-10-otchet-o-finansovykh-rezultatax-otchet-o-sovokupnom-doxode>

45. Як розрахувати прибуток до фінансування, податку на прибуток, амортизації та амортизації (ebitda) - Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://uk.cathedralcollege.org/calcular-la-utilidad-antes-de-financiamiento--impuesto-sobre-la-renta--depreciacin-y-amortizacin-UAFIRDA-4801>

46. Методика визначення розрахункового кредитного ліміту підприємства - Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://youcontrol.com.ua/ru/contractor/credit-scoring/method/>

47. Аналіз фінансової стійкості. Відношення боргу до ЕБІТДА - Електронний ресурс. – Режим доступу: https://www.audit-it.ru/finanaliz/terms/solvency/debt_to_ebitda.html

48. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства» від 19.01.2006р. № 14), - Електронний ресурс. – Режим доступу: https://ips.ligazakon.net/document/view/me06025?ed=2010_10_26&an=2643

49. Операційний цикл підприємства: сутність та механізм формування - Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2019/57.pdf

50. Онлайн-розрахунок фінансового стану підприємства. Коефіцієнт загальної ліквідності (коефіцієнт покриття). - Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://fin-admin.com/ua/fnansovij-analz/>

ДОДАТКИ

Додаток А

Складові відносин «банк-клієнт при кредитування МСБ

Банк повинен:

- провести зовнішній аналіз і визначити, в якій сфері (в якій галузі або на якому ринку) банк здатний конкурувати й які конкурентні переваги він може використовувати;
- провести внутрішній аналіз (внутрішню оцінку переваг і недоліків банку порівняно з конкурентами);
- визначити місію банку та задекларувати її (з вказівкою того, де й як він вирішив конкурувати, й основних цілей його керівництва);
- встановити цілі розвитку кредитування МСБ;
- вибрати бізнес-стратегію, що дозволяє досягти цілей у прийнятний термін з урахуванням обмежень;
- розробити заходи щодо її реалізації;
- розподілити їх поміж основними підрозділами банку й оцінити потребу в ресурсах;
- сформувати систему управління реалізацією стратегії (тобто контролю та моніторингу за ходом виконання плану, внесення необхідних корегувань і розробки схем заохочення).

МСБ, залучаючи банківський кредит, має додержуватися наступних принципів:

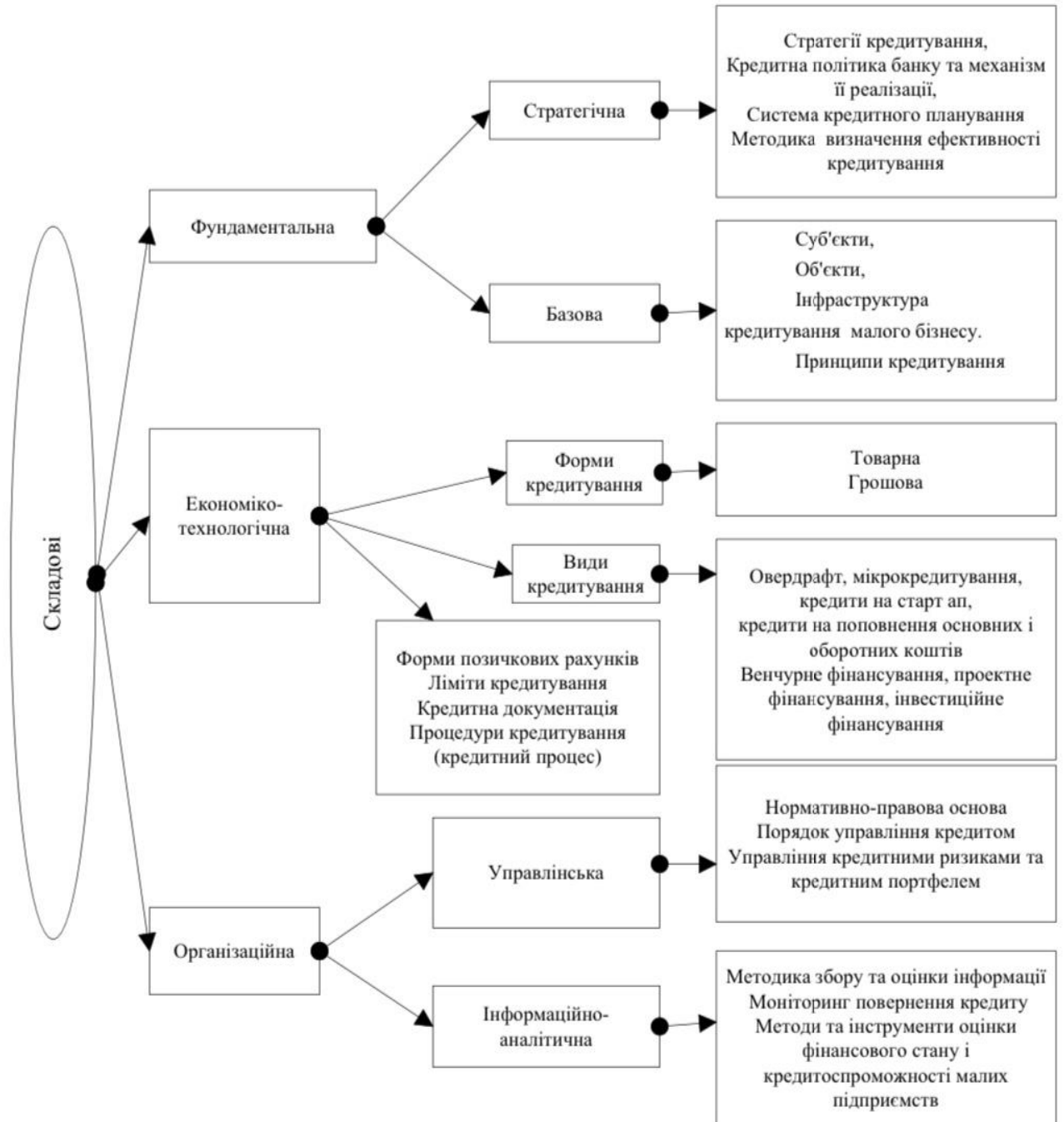
- збереження юридичної та господарської самостійності малих підприємств, коли банк забезпечує лише ті управлінські функції (консультаційні, інформаційні тощо), які необхідні підприємству для отримання фінансових ресурсів;
- узгодження господарських ризиків підприємства з банком, що накладає обмеження на надмірно ризиковану діяльність підприємства;
- прозорість фінансової інформації.

Банк при кредитуванні МСБ, повинен дотримуватися наступних специфічних принципів:

- інвестиційна безпека кредитування, що означає небажаність участі банку в прибутку підприємства, а лише забезпечення повного та своєчасного повернення позики та відсотків;
- клієнтоорієнтованість, яка означає максимальне задоволення потреб МСБ у грошовій позиції з певними характеристиками;
- принцип індивідуалізації кредиту (пов'язаний з попереднім), що найкраще відповідає специфіці (регіональній, галузевій, виробничо-фінансовій) бізнесу позичальника та дозволяє підтримувати його кредитоспроможність і платоспроможність.

Джерело: [12]

Додаток Б
Структура системи банківського кредитування МСБ

Джерело: [12]

Додаток В

Таблиця В.1

Критерії виділення МСБ

Категорія суб'єкта підприємницької діяльності	Середня чисельність персоналу	Річний оборот, млн. євро
Середній бізнес	<250	≤50
Малий бізнес	<50	≤10
Мікробізнес	<10	≤2

Джерело: [22²²]

Таблиця В.2.

Характеристика бізнес-сегментації банків, що кредитують малий та середній бізнес

Назва банку	Кількість сегментів	Мікро	Малий	Середній	Інші критерії
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	3	ОВ<1 млн євро	ОВ<3 млн євро ОП<500 тис. євро	ОВ<50 млн. євро	Участь держави, інших компаній
АТ «Перший український міжнародний банк»	2	ОВ<8 млн євро	ОВ<40 млн євро ОП<8 млн. євро	ОВ<400 млн. євро	Участь держави
АТ «Укрсиббанк»	2	ОВ<3,75 млн євро	ОВ<300 млн євро	ОВ<300 млн. євро	
АКБ «Укрсоцбанк»	3	ОВ<1 млн євро ОП<100 тис євро	ОВ<5 млн євро ОП<500 тис. євро	ОВ<50 млн. євро	
АТ «ОТП Банк»	1	-	ОВ<400 млн євро	ОВ<400 млн. євро	
ПАТ «ПроКредит банк»	3	ОП<50 тис євро	ОП<250 тис. євро	ОВ<1 Млн. євро	
АТ КБ «Приватбанк»	2	ОП<200 тис євро	ОП<2 тис. євро	-	Сегментація для розподілу між відділами/філіями
АБ «Укргазбанк»	1	ОП<2,5 млн євро	ОВ<26 млн євро ОП<2,5 млн. євро	-	
АТ «Укрексімбанк»	1	-	ОВ<70 млн євро ОП<30 млн. євро	ОВ<70 млн євро ОП<30 млн. євро	

Джерело: [12]

Додаток Д

Блок-схема вибору методу та форми кредитування МСБ залежно від етапу розвитку, його ризиків і характеристик

Етапи становлення МСБ	Бізнес ідея	Бізнес-план	Створення підприємства	Ліцензії, сертифікати. Захист від конкурентів	Виробництва та продажі	Збільшення обсягів	Розширення позицій на ринку
Стадії розвитку	Передрозвиток	Старт бізнесу			Рання стадія	Розширення	
Ризик	Складно прогнозований	Дуже високий		Високий	Помірний	Середній	Незначний
Термін окупності	До 20 років	До 10 років		У середньому 5–7 років		У середньому 2–5 років	До 1 року
Очікуваний дохід	Не прогнозований	Понад 50 % річних		35–50 %	До 30 % річних	Від 20 % до 30 % річних	Від 20 % до 25 % річних
Вартість робіт, грн	Складно прогнозована	1 000–75 000	1 000–100 000	10–750 000	20–1 250 000	10–2 500 000	Понад 2 500 000
Характеристики зовнішнього середовища	Мікрорівень – нова ідея	Мікро- та макрорівень – пошук, застосування ідеї, вибір місця виробництва		Хаотичне середовище, невизначеність		Інтеграція в ринок	
Джерела фінансування	Фінансування з бюджету, державні гранти, особисті кошти, материнські компанії	Бізнес янголи, особисті (родина, друзі), фонди підтримки		Венчурні фонди, фонди пізніх стадій	Стратегічні та портфельні інвестори		Прямі інвестиції, масові інвестори
Участь банків	Кредитування приватних осіб, керівників і власників підприємств під заставу власного майна	Кредитування, надання консультативних послуг, входження до капіталу підприємства			Кредитування, лізинг, факторинг		
	Кредитування стратегічних інвесторів						

Джерело: [12]

Додаток Е

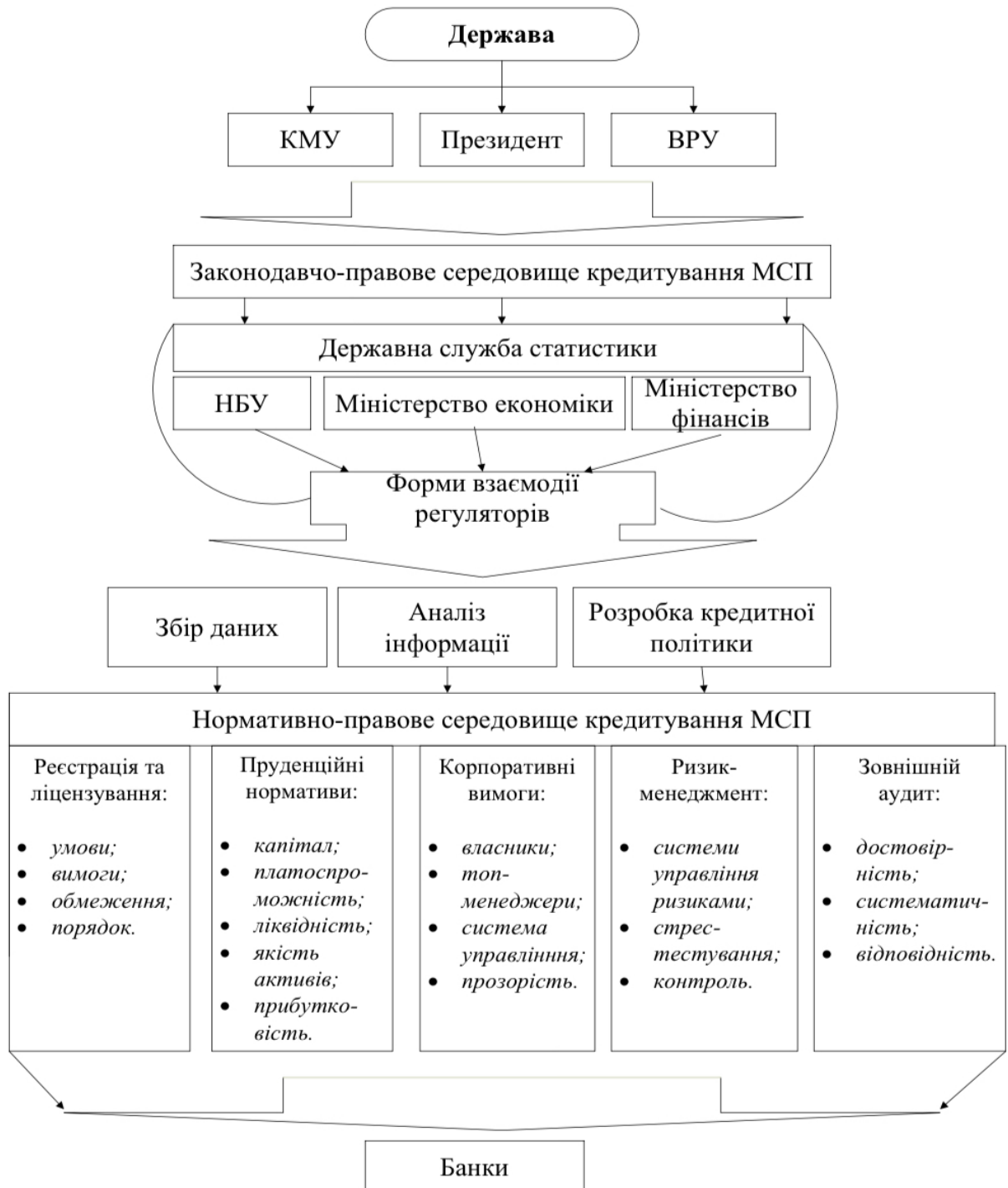
Види та форми банківського кредитування МСБ

Вид / форма	Характеристика
Мікро-кредитування	Банки зосереджені на цільових групах підприємств, де позичальники – малі підприємства – сегментовані за різними класифікаційними ознаками – від обсягів річної виручки до галузевих характеристик. Переваги: 1) можливість сформувати позитивну кредитну історію для малих підприємств; 2) виконання соціальної функції, коли позичальники з мінімальними доходами можуть отримати кредит і розпочати власну справу, що знижує рівень безробіття. Розвиток мікрокредитування можливий декількома шляхами: через формування власного внутрішнього підрозділу в банку; відкриття дочірньої мікрокредитної організації, укладання договору з діючою мікрокредитною організацією.
Овердрафт	Переваги: 1) можливість швидко й ефективно отримати короткострокове кредитування з мінімальною кількістю документів; 2) зручність його періодичного відновлення. Недоліками є короткий термін кредитування, невеликі суми, коли ліміт визначається, виходячи з середньомісячних оборотів клієнта
Комерційна іпотека	Використання комерційної нерухомості в якості застави обумовлене зацікавленістю підприємців, які орендують комерційну нерухомість, отримати її у власність. Іпотеку відрізняють відносно довгі терміни погашення позики та високі відсотки. Іпотечні кредити надає обмежене коло банків.
Кредитування придбання основних засобів	Надає можливість малим підприємствам придбати необхідні види обладнання, спеціальної техніки, автотранспортних засобів на довгі терміни кредитування. Максимальна сума кредиту обмежується лише платоспроможністю позичальника та розраховується за внутрішніми методиками банку. За окремими видами обладнання та техніки в банках діють спеціальні програми з субсидуванням відсоткових ставок. Термін кредиту - 5-10 років, погашення за графіком рівними частинами або за гнучким графіком.
Кредит на поповнення оборотних коштів	Поширений вид кредитування, умови якого залежать від політики банку. Перевагами кредитування є простота оформлення угоди в банку, відсутність забезпечення, можливість диференційованого підходу до процедури погашення кредиту. Максимальний обсяг кредиту розраховується, виходячи з обсягу річної виручки, позичальник має дотримуватися цільового призначення кредиту
Кредит «старт-ап»	Переваги – можливість розпочати власну справу. Недоліки: 1) надвисокі ризики, що зумовлюють формування великих резервів, що знижують прибутковість банків; 2) неякісні бізнес-плани, що ускладнює прогнозування кризових ситуацій за таким кредитом; 3) недостатня розробленість методичних рекомендацій зі старт-апу.
Інвестиційне кредитування	Це вид кредиту, що надається банком суб'єкту кредитування за умови представлення розробленої виробничої програми та бізнес-плану нового проекту, а також інших документів, що підтверджують цільове використання коштів. Перевагою інвестиційного кредитування є тривалі терміни надання кредиту. Труднощі кредитування полягають у необхідності підготовки пакету документів бухгалтерської звітності за декілька років і якісного бізнес-плану, де обґрунтовано генерування грошових потоків; необхідності забезпечення за кредитом.
Венчурне фінансування	Переваги – тривалі терміни кредитування, підтримка наукоємних проектів. Недоліки – високі відсоткові ставки й обмежена пропозиція через зависокі ризики та труднощі розробки адекватної методології. На практиці венчурні кредити надаються лише підприємствам, що знаходяться на стадії розвитку. На ранніх стадіях розвитку (старт, зростання) основними джерелами коштів будуть власні кошти та кошти кооперативів, потім – кошти бізнес-янголів, державні субсидії, інституційні інвестори, корпоративні фонди тощо.
Проектне фінансування	Надається обмеженим колом банків. Переваги – великі обсяги та значні терміни кредитування для вже розвинутих підприємств і можливість спрямувати кошти на різні цілі, великі та складні проекти. Недоліки – високі ризики, велика роль проектного аналізу, множинність учасників процесу проектного фінансування, варіантність різних умов реалізації процесу.

Джерело: [12]

Додаток Ж

Схема взаємодії органів державного регулювання в процесі збору й обробки інформації та формування нормативно-правового і законодавчо-правового середовища кредитування малого та середнього бізнесу

Джерело: [10]

Додаток 3
Підходи до аналізу процесу кредитування МСБ

Німеччина	→	<p>«COPF»</p> <p>C – competition (конкуренція в даному виді діяльності), O – organization (організація, постановка діяльності), P – personnel (персонал підприємства), F – finance (фінанси та доходи підприємства).</p>
США	→	<p>Метод «п'яти Сі»:</p> <p>C – character (репутація, кредитна історія), C - capacity (фінансові можливості), C - capital (капітал, основні засоби, власність), C – collateral (застава), C – condition (загальні економічні умови).</p>
Англія	→	<p>Система PARSE</p> <p>P - person (репутація позичальника), A - amount (сума кредиту), R – repayment (можливість погашення), S – security (застава), E – expediency (доцільність), R – remuneration (винагорода банку).</p>

Джерело: побудовано автором

Додаток І

Таблиця І.1

Методики оцінки кредитоспроможності в вітчизняних банках

Складова аналізу	АКБ «Укрсоцбанк»	АТ КБ «ПриватБанк»	АКБ «Аваль»	АК ПІБ «Промінвестбанк»
Фінансові показники	10.94	98.27	76.79	65.10
Якісні фактори	89.06	1.73	23.21	34.9
Забезпечення	3.43	0	0	0

Джерело: складено автором за офіційними даними банків

Таблиця І.2

Коефіцієнти ліквідності забезпечення

	Нерухомість	Автотранспорт	Обладнання
АКБ «Укрсоцбанк»	0.75%	0.6%	1.00%
АТ КБ «ПриватБанк»	0.7%	0.65%	0.9%
АКБ «Аваль»	0.8%	0.7%	1.00%
АК ПІБ «Промінвестбанк»	0.75%	0.75%	1.00%

Джерело: складено автором за офіційними даними банків

Додаток К
Статистика кредитів МСБ

Період	Усього	у тому числі за валютами		суб'єкти середнього підприємництва			суб'єкти малого підприємництва (крім мікропідприємництва)		
		національна валюта	іноземна валюта	усього	у тому числі		усього	у тому числі	
					національна валюта	іноземна валюта		національна валюта	іноземна валюта
2020	109 430								
січень	7 670	5 208	2 462	1 222	653	570	1 570	867	703
лютий	7 386	4 898	2 488	1 145	620	525	1 481	819	662
березень	7 112	5 334	1 779	1 287	687	600	1 578	848	730
квітень	6 320	4 709	1 611	1 171	611	560	1 408	800	608
травень	6 159	4 329	1 830	1 166	619	547	1 305	700	605
червень	6 935	5 118	1 817	1 165	634	531	1 518	923	596
липень	6 269	4 763	1 506	1 174	629	545	865	652	213
серпень	6 334	4 681	1 653	1 179	652	528	932	728	205
вересень	6 876	5 114	1 762	1 163	657	506	1 104	907	197
жовтень	5 604	4 200	1 404	1 746	1 128	617	963	774	189
листопад	5 691	4 048	1 644	2 044	1 317	727	1 262	755	507
грудень	5 701	4 467	1 234	1 607	1 171	436	1 320	895	425

Джерело: [31]

Додаток Л
Характеристика кредитних продуктів для МСБ
найбільших банків України

Банк	Кредитний продукт	Відсоткова ставка, річних
АТ КБ «Приватбанк»	Поновлювана кредитна лінія	12,5%
	Інвестиційний кредит (неповнювана кредитна лінія до 5 років)	14%
	«Бізнес-розстрочка» (кредитна лінія для придбання та оновлення обладнання)	14%
	Гарантовані платежі постачальник	16%
	Кредит під заставу депозиту	2,5%
	Овердрафт	до 16,5%
АТ «Ощадбанк»	Кредит на поповнення обігових коштів	від 14%
	Кредитна придбання Т/З та обладнання	від 14%
	Овердрафт	від 19%
	Послуга «Авто-овер» (швидкий кредит)	29%
	Кредит під депозит	2,5%
	Банківські гарантії	за запитом
АТ «Укрексімбанк»	Фінансування аграрного сектору	від 12%
	Кредит «Оборотний капітал»	від 14%
	Кредит «Овердрафт»	від 21%
	Кредит під заставу депозиту	2,5%
	Інвестиційне фінансування (фінансування основних засобів)	від 16%

Джерело: [6]

Додаток М
Складові Державної програми підтримки бізнесу «Доступні кредити «5-7-9%»»

	5%	7%	9%
умови кредиту	для бізнесу з річним доходом до 50 млн. грн	для бізнесу з річним доходом до 50 млн. грн	для бізнесу з річним доходом більше 50 млн. грн
	за умови найму не менше 2 нових працівників протягом одного кварталу	за кожне нове робоче місце відсоткова ставка зменшується на 0,5% річних, але не менше 5% річних	за кожне нове робоче місце відсоткова ставка зменшується на 0,5% річних, але не менше 5% річних
мета кредиту	1. Кредит на фінансування інвестиційного проекту ММП (інвестиційний кредит) 2. Кредит на поповнення обігових коштів, необхідних для реалізації інвестиційного проекту в розмірі до 25% від його вартості (надається виключно у поєднанні з інвестиційним кредитом)	1. Кредит на фінансування інвестиційного проекту ММП (інвестиційний кредит) 2. Кредит на поповнення обігових коштів, необхідних для реалізації інвестиційного проекту в розмірі до 25% від його вартості (надається виключно у поєднанні з інвестиційним кредитом)	1. Кредит на фінансування інвестиційного проекту ММП (інвестиційний кредит) 2. Кредит на поповнення обігових коштів, необхідних для реалізації інвестиційного проекту в розмірі до 25% від його вартості (надається виключно у поєднанні з інвестиційним кредитом)
валюта кредиту	гривня	гривня	гривня

ОСНОВНІ ПАРАМЕТРИ ПРОГРАМИ

за Компонентом І. Компенсація процентів

Додаткова компенсація відсоткової ставки	0,5 процентних пунктів за кожного нового співробітника
Максимальна сума кредиту	Не обмежується, але максимальна сума державної допомоги не може перевищувати еквівалентну 200 000,00 євро за трирічний період
Максимальний термін кредиту	До 5 років - для інвестиційних кредитів До 2 років - для кредитів на поповнення обігових коштів
Комісія банку	Максимальний розмір - 1%
Власний внесок учасника	Для діючого бізнесу - від 20% від суми проекту Для новоствореного бізнесу - від 30% від суми проекту
Мета кредиту	Придбання нових та б/в основних засобів, їх модернізація Придбання нежитлової нерухомості та/або земельних ділянок без права передачі в оренду Будівництво та реконструкція приміщень (крім офісних) Придбання прав інтелектуальної вартості (франчайзинг) Поповнення обігових коштів до 25% від вартості інвестиційного проекту

за Компонентом II. Кредитні гарантії

Кредитні гарантії надаються за кредитами мікро та малих підприємств, які не володіють достатнім розміром майна для передачі його в забезпечення за кредитом або характеризуються підвищеними кредитними ризиками, наприклад, як новостворені підприємства.

Завдяки кредитним гарантіям держава через Фонд розвитку підприємництва покриває частину кредитного ризику ММП, створюючи умови для залучення банківського кредиту.

Державна підтримка у вигляді Кредитних гарантій надається виключно у поєднанні з підтримкою у вигляді Компенсації процентів за кредитами ММП, які відповідають вимогам програми.

плата за гарантію	0,5% річних від суми заборгованості за кредитом ММП
рівень покриття гарантією	Для діючого бізнесу – 50% від суми заборгованості за кредитом ММП Для новоствореного бізнесу – 80% від суми заборгованості за кредитом ММП

за Компонентом III. Антикризові заходи

З метою мінімізації та подолання негативних наслідків на розвиток малого підприємництва України, зумовлених необхідністю запровадження карантинних заходів для запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, Урядом України запроваджений додатковий компонент в рамках програми для фінансової підтримки ММП.

Антикризовий пакет підтримки ММП запроваджений на час проведення карантину або обмежувальних заходів та протягом 90 днів з дня його (їх) відміни.

Основні напрями антикризових заходів:

Підтримка інвестиційних проектів, пов'язаних з виробництвом лікарських засобів, медичних виробів, медичного обладнання, а також рефінансування кредитів ММП на вказані цілі	Підтримка ліквідності ММП за рахунок кредиту на поповнення обігових коштів без прив'язки до витрат за інвестиційним проектом	Рефінансування існуючої заборгованості за кредитами ММП в банках України шляхом: - надання нового кредиту та/або - зміни умов діючого кредитного договору з метою надання йому державної підтримки, у вигляді компенсації процентів, передбаченої програмою
Види державної підтримки:		
1. Компенсація процентів до рівня:		
3% річних	3% річних	0% річних
Період компенсації процентів		
5 років – для інвестиційних кредитів, 2 роки – для кредитів на поповнення обігових коштів		до 31.03.2021
Максимальна сума кредиту		
не обмежується, але максимальна сума державної допомоги не може перевищувати еквівалентну 200 000,00 євро за трирічний період		

Додаткові критерії прийнятності ММП		
Відсутні	Річний дохід від діяльності	не більше еквіваленту 10 млн. євро
	Збереження фонду оплати праці працівників	не менше 60% (порівняно з 01.03.2020)
	Збереження середньої чисельності працівників	не менше 80% (порівняно з 01.03.2020)
	Проблемна заборгованість за кредитом	0% (станом на 01.03.2020)
2. Кредитні гарантії		
Рівень покриття гарантією – 80%		Гарантія не надається

Для участі у Програмі необхідно відповідати таким критеріям:

- Державна реєстрація малий бізнес в якості юридичної особи приватного права або фізичної особи - підприємця
- Учасники та кінцевий бенефіціарний власник (контролер) є фізичною особою – резидентом України
- Річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує еквіваленту 10 млн євро на момент подачі заявки з урахуванням пов'язаних підприємств
- Розмір державної допомоги за Програмою не призведе до перевищення еквіваленту 200000 євро з урахуванням пов'язаних підприємств за трирічний період
- Ведення прибуткової господарської діяльності хоча б за один із двох останніх звітних років
- Наявність реалістичного та обґрунтованого бізнес-плану для новостворених підприємств
- Не підпадає під обмеження щодо надання державної підтримки, визначені статтею 13 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва».

Портрет учасника

1. Новостворені підприємства:

- Ведення господарської діяльності менше 12 міс.
- Наявність досвіду та бізнес-плану для реалізації інвестиційного проекту
- Річний дохід від діяльності не більше еквіваленту 10 млн євро (сумарно по групі пов'язаних компаній)
- Незалежно від виду економічної діяльності
- Загальний обсяг державної допомоги, отриманий малий бізнес протягом будь-якого трирічного періоду реалізації Програми, не може перевищувати еквіваленту 200 тис. євро

2. Діючі підприємства:

- Ведення господарської діяльності понад 12 міс.
- Річний дохід від діяльності не більше еквіваленту 10 млн євро (сумарно по групі пов'язаних компаній)
- Незалежно від виду економічної діяльності
- Загальний обсяг державної допомоги, отриманий малий бізнес протягом будь-якого трирічного періоду реалізації Програми, не може перевищувати еквіваленту 200 тис. євро

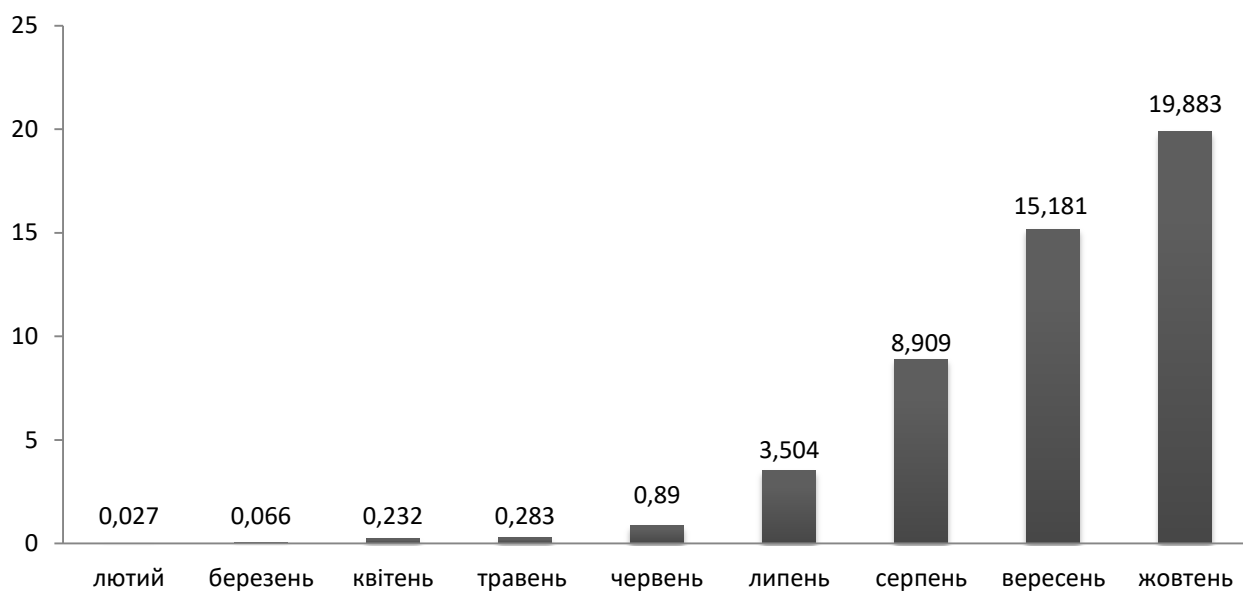
Додаток Н
Структура активів підприємства

Показники	2017	2018	2019	Абсолютне відхилення +- 2018 до 2017 2019 до 2018	
				Нематеріальні активи:	
Залишкова вартість	0	0	0	0	0
Незавершене будівництво	0.01	0.01	0.01	0	0
Основні засоби	76.15	64.48	58.9	-14.67	-2.58
Довгострокові біологічні активи	0	0	0	0	0
Довгострокові фінансові інвестиції:					
- які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1.36	1.06	1	-0.3	-0.06
Довгострокова дебіторська заборгованість	0	0	0	0	0
Відстрочені податкові активи	0	0	0	0	0
Гудвіл	0	0	0	0	0
Інші необоротні активи	6.54	5.71	4.61	-0.83	-1.1
Необоротні активи	84.06	68.26	64.52	-15.8	-3.74
Виробничі запаси	7.33	25	28.9	17.68	3.89
Поточні біологічні активи	0	0	0	0	0
Незавершене виробництво	1.33	1.15	1.84	-0.18	0.69
Готова продукція	1.52	1.16	1.01	-0.36	-0.15
Товари	0.27	0.27	0.27	0	0
Векселі одержані	0.1	0.08	0.1	-0.02	0.02
Дебіторська заборгованість за роботи, товари, послуги:					
Чиста реалізаційна вартість	4.14	3.07	3.04	-1.09	-0.03
Первісна вартість	0	0	0	0	0
Дебіторська заборгованість за рахунками:					
За бюджетом	0	0	0	0	0
За виданими авансами	0	0	0	0	0
Поточні фінансові інвестиції	0	0	0	0	0
Грошові кошти та їх еквіваленти:					
В нац. валюті	0.12	0.55	0.1	0.43	-0.44
У т.ч. в касі	0	0	0	0	0
В іноземній валюті	0	0	0	0	0
Інші оборотні активи	1.11	0.45	0.24	-0.66	-0.22
Оборотні активи	15.94	31.74	35.48	15.8	3.74
Баланс	100	100	100	0	0

Додаток О
Вертикальний аналіз пасивів підприємства

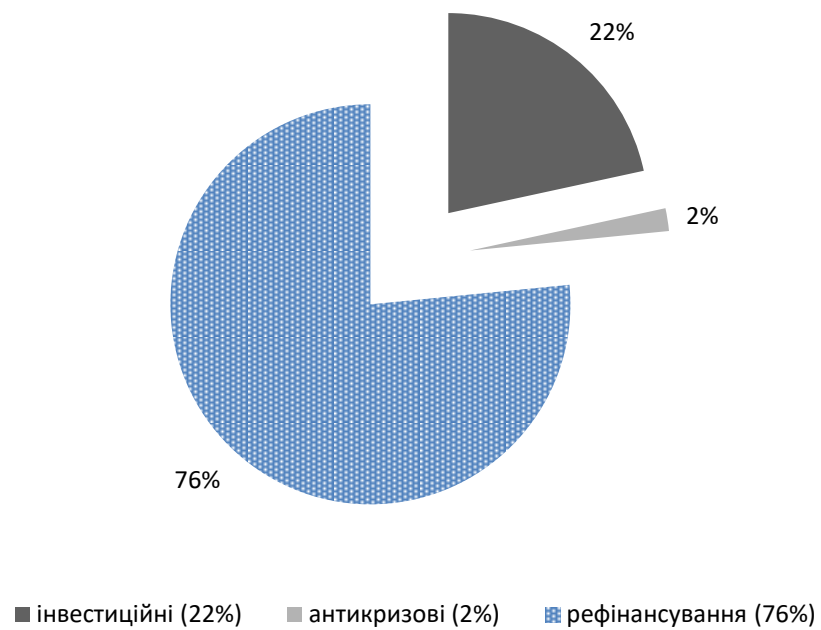
Показник	2017	2018	2019	Абсолютне відхилення +-	
				2018 до 2017	2019 до 2018
Статутний капітал	12.28	9.45	7.63	-2.83	-1.83
Пайовий капітал	0	0	0	0	0
Інший додатковий капітал	54.67	42.06	33.94	12.6	8.13
Резервний капітал	0	0.46	0.41	0.46	-0.05
Нерозподілений прибуток	5.73	10.98	12.47	5.25	1.49
Вилучений капітал	0	0	0	0	0
Власний капітал	72.68	62.96	54.45	-9.72	-8.51
Забезпечення виплат персоналу	0	0	0	0	0
Сума страхових резервів	0	0	0	0	0
Цільове фінансування	0	0	0	0	0
Довгострокові кредити банків	4.4	17.8	19.94	13.4	2.14
Інші довгострокові зобов'язання	0.1	0.27	0.29	0.29	0.01
Довгострокові зобов'язання	4.5	18.07	20.23	13.58	2.16
Короткострокові кредити банків	0.36	0.47	0.17	0.11	-0.31
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	5.92	6.38	8.44	0.46	2.06
Інші поточні зобов'язання	9.16	6.99	10.47	-2.16	3.48
Поточні зобов'язання	22.83	18.97	25.33	-3.86	6.35
Доходи майбутніх періодів	0	0	0	0	0
Баланс	100	100	100	0	0

Додаток П
Динаміка показників реалізації Програми «5-7-9%», млрд. грн.

Джерело: побудовано автором за даними [5].

Додаток Р
Структура портфелю кредитів за Програмою «Доступні кредити 5-7-9%»

Джерело: побудовано автором за даними [37³⁷]

Додаток С
БАЛАНС
(Звіт про фінансовий стан)
на грудень 2019 р.

Форма № 1	Код за ДКУД		1801001
Актив	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000	5	5
первісна вартість	1001	6	6
накопичена амортизація	1002	(0.7)	(0.9)
Незавершені капітальні інвестиції	1005	-	-
Основні засоби	1010	8301	8900
первісна вартість	1011	12325	13157
знос	1012	(4023)	(4256)
Інвестиційна нерухомість	1015	-	-
Довгострокові біологічні активи	1020	-	-
Усього за розділом I	1095	8307	8906
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	6557	7446
Поточні біологічні активи	1110	-	-
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	3588	3519
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130	-	-
з бюджетом	1135	12	92
у тому числі з податку на прибуток	1136	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	2833	2169
Поточні фінансові інвестиції	1160	-	-
Гроші та їх еквіваленти	1165	0.9	1
Витрати майбутніх періодів	1170	11	10
Інші оборотні активи	1190	8	19
Усього за розділом II	1195	13012	13258
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200	-	-
Баланс	1300	21319	22164

Пасив	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	1000	2000
Капітал у дооцінках	1405	-	-
Додатковий капітал	1410	-	-
Резервний капітал	1415	250	250
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	13123	13857
Неоплачений капітал	1425	(-)	(-)
Вилучений капітал	1430	(-)	(-)
Усього за розділом I	1495	14373	15195
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	-	-
Довгострокові кредити банків	1510	-	-
Інші довгострокові зобов'язання	1515	-	-
Довгострокові забезпечення	1520	-	-
Цільове фінансування	1525	-	-
Усього за розділом II	1595	3345	53
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600	-	2923
Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями	1610	-	-
товари, роботи, послуги	1615	3059	3657
розрахунками з бюджетом	1620	21	42
у тому числі з податку на прибуток	1621	16	-
розрахунками зі страхування	1625	7	3
розрахунками з оплати праці	1630	37	10
Поточні забезпечення	1660	-	-
Доходи майбутніх періодів	1665	-	-
Інші поточні зобов'язання	1690	476	283
Усього за розділом III	1695	3601	6915
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700	-	-
Баланс	1900	21319	22164

**Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)
за грудень 2019 р.**

I. Фінансові результати

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	11005	10591
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	(5490)	(9087)
Інші операційні доходи	2120	1710	52
Інші операційні витрати	2180	(5880)	(616)
Інші доходи	2240	21	0
Інші витрати	2270	(631)	(850)
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290	734	90
Чистий фінансовий результат: прибуток	2350	734	74

Додаток Т
Послідовність реалізації процедури побудови
моделі «ідеального» підприємства

Джерело: побудовано автором